

คำเรียกผีและความเชื่อเรื่องผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ*

Spirit Terms and Beliefs in Northern Thai Dialect

ปริญญญา บุญมาเลิศ**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาทางภาษาเพื่อเข้าใจระบบความคิด มโนทัศน์ และวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือซึ่งเกี่ยวข้องกับคำเรียกผี มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ จำแนกประเภทคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือตามองค์ประกอบทางความหมาย และวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านป่าเส้าหลวง ตำบลสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 15 คน ซึ่งมีการคัดเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง

ผลการวิจัยพบว่า คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือมีจำนวนทั้งสิ้น 43 คำ เมื่อนำมาจำแนกประเภทคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือตามองค์ประกอบทางความหมาย พบว่าคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือมีความแตกต่างกันใน 8 มิติ ได้แก่ “การกระทำ” “การปรากฏ” “เพศ” “การแสดงออก” “แหล่งที่อยู่” “ที่มาของการตาย” “สิ่งที่มนุษย์กระทำ” และ “อาหาร”

สำหรับการวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือพบว่า ความเชื่อเรื่องผีมีความสัมพันธ์กับชาวบ้านกันอย่างใกล้ชิด นับตั้งแต่ระดับครอบครัวจนกระทั่งระดับโครงสร้างทางสังคม มีหน้าที่ในการควบคุมทางสังคม เพื่อสังคมจะได้ดำรงอยู่อย่างราบรื่นและปกติสุข ถึงแม้ว่าสังคมไทยในภาคเหนือจะมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก แต่ก็ยังมีความเชื่อเรื่องผีซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมอยู่จึงเกิดการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผีเข้าไว้ด้วยกัน จึงกลายเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผีทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผีในท้องถิ่น ซึ่งพิธีกรรมสะท้อนให้เห็นถึงการแสดงความเคารพและตอบแทนที่ทำให้ชาวบ้านประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต

Abstract

This research is to study the language to understand the system of thought, concept and culture of the Northern Thai dialect associated with spirit terms. The purpose of the two main categorization in spirit terms componential analysis. And analysis of beliefs about spirits that appear in spirit terms in Northern Thai dialect. The data were collected

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เรื่อง “คำเรียกผีและความเชื่อเรื่องผีในภาษาไทยถิ่นเหนือในหมู่บ้านป่าเส้าหลวง ตำบลสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”

**นักศึกษาลำดับต้นศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ E-mail Address: stay_fhoon@hotmail.com โดยมีรองศาสตราจารย์พรพิลาส วงศ์เจริญ เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

by interviewing residents in the Muban Pa Sao Luang, Tambon San Pu Loei, Amphoe Doi Saket, Chiang Mai, Morethan 15 people who were selected purposively.

The result of analysis shows that there are 43 spirit terms. Based on a categorization in spirit terms componential analysis. It is found that spirit terms in Northern Thai dialect, eight dimensions of contrast, Which distinguish one of the terms from other. There are: "performance" "apparition" "gender" "expression" "habitat" "sources of mortality" "what people do to" and "food".

For the analysis of beliefs about spirits that appear in the spirit terms in the Northern Thai dialect found. Beliefs about spirits is related to people very closely. Since the family level until the level of social structure. Is responsible for social control. Social will be held on smoothly and happiness. Although Thai society in Northern Buddhism is a religion. But I also believe in spirits, The conventional belief is thus the combination of Buddhism and believed in spirits together. Buddhism has become a village. In addition, the story has cause to believe that rituals associated with the local spirits. The ritual reflects the expression of respect and consideration that make people successful in life.

บทนำ

ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ในสมัยดั้งเดิมยังมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีน้อย จึงเชื่อว่าเป็นไปของชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลายล้วนเป็นการบันดาลมาจากผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น พายุ ฟ้าผ่า อุทกภัย วาตภัย และแผ่นดินไหว เป็นต้น มนุษย์ตกใจกลัว เพราะไม่รู้กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ ส่งผลให้มนุษย์เชื่อว่าผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเหล่านั้นล้วนมีฤทธิ์เดชอำนาจ สามารถบันดาลให้เกิดความดีและความร้ายแก่มนุษย์ เมื่อมนุษย์ไม่สามารถต่อสู้ด้วยกำลังได้จึงยอมอยู่ใต้อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น ทำให้มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งได้แสวงหาวิธีการที่จะแสดงออกถึงความเคารพบูชา ด้วยการเซ่นไหว้ เพื่อการแสดง ความอ่อนน้อมถ่อมตน ยอมรับอำนาจเหนือมนุษย์ และยอมอยู่ภายใต้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความอบอุ่นทางจิตใจ การดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงมีความผูกพันกับความเชื่อมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ และกลายเป็นมูลเหตุหรือสิ่งที่กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นความเชื่อพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องอำนาจเร้นลับเหนือธรรมชาติเป็นความเชื่อพื้นฐานทั่วไปที่มีความคล้ายคลึงกันในทุกสังคมทั่วโลก

ความเชื่อในสังคมไทยก็เช่นกัน เป็นความเชื่อพื้นฐานที่ผูกพันกับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เช่น เมื่อเด็กเกิดต้องนำเด็กไปไว้ที่ประตูบ้านเพื่อให้เทวดาคุ้มครองรักษา เพราะเชื่อว่าเด็กที่เกิดมามีผีมาบั่นรู่ปร่างลักษณะแล้วคอยดักจับวิญญาณ ใส่รูปให้มีชีวิตก่อนเข้าสู่ครรภ์มารดา จึงเกิดความเชื่อว่ามีผีเป็นเจ้าของลูกมาก่อน เมื่อเกิดมาก็มีการ "ซื้อลูก" จากผี เพราะเชื่อว่า 3 วันแรก เป็น

ช่วงเวลาที่มีอาจะมาทวงลูกคืนไปอยู่ด้วย ทำให้เด็กอาจเสี่ยงต่อการตายได้ จนเกิดคำถามว่า 3 วันลูกผี 4 วันลูกคน และเมื่อตายไปก็เชื่อว่าผีมาเอาชีวิตไป จะเห็นว่าในสังคมไทยก็มีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เช่นเดียวกับสังคมทั่วไป ดังที่พระยาอนุมานราชธน (2506) กล่าวว่า ความเชื่อของชนชาติไทยนั้นแต่ดั้งเดิมก็ไม่ต่างกับชนชาติอื่น คือ มีความเชื่อถือสิ่งที่ตามปกติไม่เห็นตัวแต่ถือเข้าใจว่ามีฤทธิ์หรืออำนาจอยู่เหนือคน อาจบันดาลให้ดีหรือร้าย หรือให้คุณให้โทษได้ ความเชื่ออย่างนี้เรียกว่า ลัทธิผีสงเวทดา อันเป็นคติศาสนาแต่ดั้งเดิมของมนุษย์ ก่อนที่จะมีวิวัฒนาการมาเป็นคติศาสนาอันประณีตขึ้นในปัจจุบัน

สำหรับสังคมไทยในภาคเหนือก็เช่นเดียวกันถือได้ว่ามีความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างฝังรากลึกและเหนียวแน่น ดังหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงว่าสังคมไทยในภาคเหนือให้ความผูกพันนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ กฎหมายมังรายศาสตร์ (ประเสริฐ ณ นคร, ผู้ปริวรรต, 2514: 81) ปริวรรตไว้ว่า “ผู้ใดตัดต้นไม้ เลื้อยบ้านเลื้อยเมืองเป็นเสนียด(ชิงชัง)ฟันเลื้อยเรือน ทานเสียก็ตีเป็นการผิดเลื้อยบ้าน เลื้อยเมือง เลื้อยเรือน ให้หาเครื่องบูชาเลื้อยเมือง เลื้อยบ้าน แล้วบูชาให้ถูกต้อง ผีไม่เลื้อยดูบูชาเจ้าเรือนลูกเมียจวักตายให้มันผู้ตัด ผู้ฟันนั้นชดใช้ค่าทั้งสิ้น อย่าไหมเลยให้ชดใช้ค่าก็เท่ากับสินไหมในตัวแล้ว” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หากมีการตัดต้นไม้ ก็ควรหาเครื่องเซ่นไหว้มาบูชาบวงสรวงเลื้อยบ้านหรือผีประจำหมู่บ้าน เลื้อยเมืองหรือผีประจำเมือง เลื้อยเรือนหรือผีประจำครอบครัว หากผู้ใดลบหลู่ดูหมิ่นอาจมีโทษถึงตายได้ และผู้ตัดต้นไม้ต้องจ่ายค่าสินไหม เป็นต้น

นอกจากนี้สังคมไทยในภาคเหนือดั้งเดิมมีพื้นฐานมาจากสังคมแบบเครือญาติ ดังที่รังสรรค์ จันต๊ะ (2551: 32) กล่าวว่า สังคมภาคเหนือพัฒนามาจากพื้นฐานสังคมแบบเครือญาติยึดถือกฎเกณฑ์พื้นฐานของการเป็นญาติพี่น้องทางสายเลือด มีความเชื่อในเรื่องอำนาจจิตวิญญาณบรรพบุรุษ คือ เชื่อว่าเมื่อบุคคลตายไปแล้ว ผีบรรพบุรุษก็ยังคงเฝ้าคอยปกป้องรักษา และช่วยเหลือลูกหลานอยู่ตลอดไป ซึ่งเรียกว่า “ผีปู่ย่า”

ถึงแม้ว่าสังคมไทยในภาคเหนือจะรับพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก แต่ความเชื่อเรื่องผีก็ยังมีอยู่มิได้สูญหายไป แต่ได้สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิต โดยผสมผสานเข้ากับหลักปฏิบัติในชีวิตควบคู่กันไป เช่น ในพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ มีการนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของพุทธศาสนา และก็มีการทำบุญเลี้ยงผีบ้านผีเรือน ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสังคมไทยในภาคเหนือ มักปรากฏในรูปแบบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ ก็มีการจดบันทึกในรูปแบบตำนาน หรือ เรื่องเล่าปากต่อปาก เป็นต้น ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ผลผลิตทุกอย่างทางวัฒนธรรมต้องใช้ภาษาสำหรับเรียกชื่อ กำหนดความหมายตามข้อตกลงระหว่างคนในสังคม ซึ่งวัฒนธรรมทางจิตใจ หรือวัฒนธรรมประเภทนามธรรม อันได้แก่ ความเชื่อ ความรู้ ความคิดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ นั้น จะต้องอาศัยภาษาช่วยในการอธิบายตกลงหรือทำความเข้าใจ ภาษาจึงเป็นเหมือนชีวิตหรือวิญญาณของวัฒนธรรม ผลผลิตทางวัฒนธรรมและการสืบทอดทางวัฒนธรรมจะดำเนินไปด้วยความยากลำบากอย่างยิ่ง ถ้ามนุษย์ไม่มี “ภาษา” ใช้ ดังนั้นภาษากับวัฒนธรรมจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจนไม่สามารถแยกจากกันได้

อย่างไรก็ตามภายในสังคมมนุษย์แห่งใดแห่งหนึ่ง แม้ว่าจะมีวัฒนธรรมเป็นแบบเดียวกันก็ตาม แต่วัฒนธรรมแบบเดียวกันนั้น ยังมีสิ่งที่แตกต่างกันอยู่ เป็นวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือพวกใดพวกหนึ่งแตกต่างกันออกไป ดังจะเห็นได้ชัดเจนในสังคมไทย คือ วัฒนธรรมของคนไทยในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคใต้ มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของคนไทยในภาคกลาง แสดงให้เห็นว่าในแต่ละสังคมก็มีวัฒนธรรมที่ต่างกันไป จะทำให้มีความคิดความเข้าใจตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน ความแตกต่างดังกล่าวนำไปสู่ความแตกต่างด้านภาษาด้วย หากกล่าวว่าภาษาไทยเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ภาษาไทยถิ่นก็เป็นวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นการศึกษาภาษาถิ่นจึงเป็นการศึกษาวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของคนในท้องถิ่น ประคอง นิมมานเหมินท์ (2547: 17) กล่าวถึงความสำคัญของภาษาไทยถิ่นว่ามีประโยชน์ต่อการศึกษาความเป็นมาของสำนวนและคำบางคำที่ปรากฏในคำสอนและภาษิตต่าง ๆ ที่ใช้ในปัจจุบัน ตลอดจนการศึกษาความหมายของภาษาไทยโบราณที่ปรากฏในศิลาจารึกและวรรณกรรมโบราณ เพราะภาษาไทยถิ่นจะรักษาคำเก่าแก่ไว้ได้มากกว่าภาษาไทยกลาง ภาษาไทยถิ่นจึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภาษาไทยกลาง ยิ่งไปกว่านั้นภาษาไทยถิ่นมีความสำคัญในด้านใช้เป็นเครื่องมือศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเกิดจากการประยุกต์ใช้ความรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน

คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนว่า ภาษาไทยถิ่นเหนือจึงเป็นคลังความรู้บอกถึงความคิดความเข้าใจวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และระบบนิเวศเป็นอย่างดี มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่1

ผีปู่ย่า คือ วิญญาณที่ดีของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปสถิตอยู่ในเสาเอกบ้านเรือนของลูกหลาน คอยคุ้มครองดูแลและช่วยเหลือลูกหลาน รวมไปถึงมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัว อีกทั้งต้องมีการบูชาบวงสรวงเช่นไหว้ เพื่อไม่ให้ผีปู่ย่าเกิดความโกรธและลงโทษ (สัมภาษณ์, สรุปรจากผู้บอกภาษา, 2553)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า คำว่า ผีปู่ย่า แสดงลักษณะทางความหมาย 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก ผีปู่ย่าเป็นผีบรรพบุรุษ ประการที่สอง ผีปู่ย่าจะคอยคุ้มครองดูแลลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ประการที่สาม ผีปู่ย่ามีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในเรือน และประการสุดท้าย ลูกหลานต้องเซ่นสรวงบูชาตามโอกาสอันควร องค์ประกอบทางความหมายทั้ง 4 ประการนี้เชื่อมโยงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในการปลูกฝังให้เคารพนับถือบรรพบุรุษ ยึดมั่นในจารีตประเพณี มีจิตสำนึกเรื่องความกตัญญู ความสามัคคี ส่งผลให้สังคมไทยในภาคเหนือซึ่งเป็นสังคมแบบเครือญาติมีความรักใคร่ ความผูกพัน ประองดองกลมเกลียวกัน ทำให้การดำรงชีวิตมั่นคงปลอดภัย และสงบสุข

ตัวอย่างที่2

ผีขุนน้ำ คือ วิญญาณประจำต้นน้ำแต่ละสายซึ่งสถิตอยู่บนดอยสูงอันเป็นต้นแม่น้ำทั้งหลาย มักจะอยู่ตามใต้ต้นไม้ใหญ่ เช่น ไม้ไผ่ (ไทร) ไม้มะค่า หรือไม้ยาง เป็นต้น ชาวบ้านก็จะอัญเชิญมาสถิตอยู่ในหอผีที่

ปลูกขึ้นอย่างค่อนข้างถาวรได้ต้นไม้เหล่านั้น อีกทั้งชาวบ้านโดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำดังกล่าวจะจัดพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ เพื่อเป็นการขอบคุณเทวดาที่บันดาลให้มีน้ำใช้ในการเกษตรกรรม (สัมภาษณ์, สรุปรจากผู้บอกภาษา, 2553)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า คำว่า ผีขุนน้ำ แสดงลักษณะทางความหมาย 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก ผีขุนน้ำเป็นผีประจำต้นน้ำ ประการที่สอง ผีขุนน้ำอาศัยอยู่บริเวณใต้ต้นไม้ใหญ่ ประการที่สาม ผีขุนน้ำ ชาวบ้านอัญเชิญผีขุนน้ำมาสถิตในหอผี และประการสุดท้าย ชาวบ้านต้องทำพิธีบวงสรวงเช่นไหว้ องค์กรประกอบทางความหมายทั้ง 4 ประการนี้เชื่อมโยงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในการปลูกฝังให้เคารพยำเกรงต่อป่าไม้และน้ำ ยึดปฏิบัติในพิธีกรรม มีจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ และมีความกตัญญูสำนึกถึงบุญคุณของป่าต้นน้ำที่เอื้อประโยชน์ต่อชาวบ้าน ส่งผลให้สังคมไทยในภาคเหนือซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมต้องพึ่งพาธรรมชาติ โดยเฉพาะน้ำจากต้นน้ำเป็นหลัก เป็นสังคมที่มีความรัก ความผูกพัน ต่อป่าไม้และแม่น้ำลำธาร ทำให้เกิดการปกป้องรักษาป่าไม้อันเป็นแหล่งต้นน้ำไม่ให้ผู้ใดมารุกราน เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยและความสงบสุขของผู้คนที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน

ตัวอย่างที่ 3

เสื่อบ้าน คือ วิทยุณณประจำหมู่บ้าน มีหน้าที่ช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองชาวบ้านในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยอันตราย ชาวบ้านจะสร้างหอเสื่อบ้านไว้ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ทั้งนี้ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะต้องทำพิธีบูชาบวงสรวงเช่นไหว้เลี้ยงเสื่อบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชาวบ้านในหมู่บ้าน (สัมภาษณ์, สรุปรจากผู้บอกภาษา, 2553)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงว่า คำว่า เสื่อบ้าน แสดงลักษณะทางความหมาย 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก เสื่อบ้านเป็นผีประจำหมู่บ้าน ประการที่สอง เสื่อบ้านมีหน้าที่คุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ประการที่สาม เสื่อบ้านจะสถิตอยู่ในหอเสื่อบ้านที่ชาวบ้านสร้างขึ้น และประการสุดท้าย ชาวบ้านจะต้องทำพิธีบวงสรวงเช่นไหว้ องค์กรประกอบทางความหมายทั้ง 4 ประการนี้เชื่อมโยงภูมิปัญญาชาวบ้านในการสร้างความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเดียวกันที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ให้สมาชิกในหมู่บ้านมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และที่สำคัญพิธีกรรมยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในเรื่องความสามัคคีของชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน

ดังนั้นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสังคมไทยในภาคเหนือมีความเชื่อเรื่องผีที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นรวมไปถึงโครงสร้างทางสังคม และสภาพภูมิประเทศได้เป็นอย่างดี เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. จำแนกประเภทของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือตามองค์ประกอบทางความหมาย
2. วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

การดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบรรพตศาสตร์ชาติพันธุ์ ด้วยการใช้วิธีการจำแนกประเภท และการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย รวมทั้งศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยรวบรวมรายชื่อคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือทั้งสิ้น 108 คำ จาก พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง พจนานุกรมภาษาล้านนา และสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 1-15 เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะนำไปสัมภาษณ์ผู้บอกภาษา

2.2 ในส่วนของการคัดเลือกจุดเก็บข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากหมู่บ้านป่าเส้าหลวง ตำบลสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 15 คน ทั้งนี้ผู้บอกภาษาต้องผู้ที่พูดภาษาไทยถิ่นเหนือในชีวิตประจำวัน และเป็นผู้ที่ตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านป่าเส้าหลวงตั้งแต่กำเนิด

เมื่อผู้วิจัยรวบรวมคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ได้ทั้งหมดมาคัดแยกด้วยเกณฑ์การคัดเลือกคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือดังนี้

- คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือที่นำมาวิเคราะห์ ผู้บอกภาษาสามารถอธิบายความหมายของคำดังกล่าวได้ชัดเจน
- คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือที่นำมาวิเคราะห์ ผู้บอกภาษาต้องให้คำจำกัดความคำดังกล่าวเป็นผี

ดังนั้นเมื่อพิจารณาตามเกณฑ์ดังกล่าวพบว่า คำที่จัดเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือซึ่งจะนำมาวิเคราะห์มีทั้งสิ้น 43 คำ

3. การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผู้วิจัยจะนำคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือมาจำแนกประเภทคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือตามองค์ประกอบทางความหมาย มีขั้นตอนดังนี้

- กำหนดมิติแห่งความแตกต่างของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ
- ระบอบรรณลักษณะพร้อมนิยามความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

สำหรับการวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นว่าคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือแต่ละคำมีความเหมือนหรือแตกต่างกันด้วยองค์ประกอบทางความหมายใด

3.2 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ในขั้นตอนการนิยามความหมายมาวิเคราะห์ พร้อมทั้งนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ

เรื่องผีมาสังเคราะห์รวมกัน เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือซึ่งสามารถตีความเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ผลการวิจัย

คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือมีจำนวน 43 คำ ได้แก่ ผีฟ้า ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อนา ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อดง พระพิรุณ พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี ผีนางกวัก แม่ซื้อ ผีเจ้านาย ผีกะโหล่ง ผีก้อนเส้า ผีครู ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีฝ่าย ผีไร่ ผีนา ผีย่าหมอนึ่ง ผีบ่าวกวัก ผีเรือน ผีดัง ผีดง ผีดอน ผีดอย ผีโป่ง ผีเร่ร้อน ผีเปรต ผีนางไม้ ผีพราย ผีเงือก ผีกะ ผีปกกะโหล่ง ผีโพง ผีหัวไฟ ผีสือ ผีม้าบ้อง และผีอีค้อย จากคำเรียกผีทั้ง 43 คำ เมื่อนำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์พบว่า ผลของการวิจัยบรรลุมติวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ดังนี้

1. จำแนกประเภทคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือตามองค์ประกอบทางความหมาย

1.1 กำหนดมิติแห่งความแตกต่างของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือทั้ง 43 คำ มีความแตกต่างกันทางความหมาย ทั้งนี้สามารถแยกความแตกต่างของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือได้ด้วยมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายทั้ง 8 มิติ ได้แก่ มิติที่1 การกระทำ มิติที่2 การปรากฏ มิติที่3 เพศ มิติที่4 การแสดงออก มิติที่5 แหล่งที่อยู่ มิติที่6 ที่มาของการตาย มิติที่7 สิ่งที่มีมนุษย์กระทำให้ และมิติสุดท้ายอาหาร นอกจากนี้ในแต่ละมิติสามารถจำแนกประเภทคำออกเป็นกลุ่มย่อยต่าง ๆ ด้วยการพิจารณาจากลักษณะร่วมกันสัมพันธ์กัน หรือลักษณะต่างกันของสรรพสิ่งต่าง ๆ เป็นเกณฑ์สำคัญในการจำแนกประเภทย่อยในมิติต่าง ๆ ผลการวิจัยพบข้อสรุปในมิติต่าง ๆ ดังนี้

มิติเรื่อง “การกระทำ” เป็นมิติทางความหมายที่ใช้จำแนกความแตกต่างของคำเรียกผีในด้านเป้าหมายที่กำหนดขึ้นอย่างชัดเจนในการกระทำดีหรือร้าย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 อรรถลักษณะ ได้แก่ [ประเภทดี] และ [ประเภทร้าย] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [ประเภทดี] ใช้แยกคำว่า ผีฟ้า ออกจากคำว่า ผีดอย ซึ่งมีอรรถลักษณะ [ประเภทร้าย] เป็นต้น

มิติเรื่อง “การปรากฏ” เป็นมิติทางความหมายที่ใช้จำแนกความแตกต่างของคำเรียกผีในด้านการสำแดงรูปร่างออกมาให้เห็นว่ามีการปรากฏที่แตกต่างกันไปตามแต่ละตน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 อรรถลักษณะ ได้แก่ [รูปแบบการปรากฏ] และ [ลักษณะเฉพาะในการปรากฏ]

อรรถลักษณะ [รูปแบบการปรากฏ] สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ [เทพ] [วิญญาณ] [เงา] และ [เป็นมนุษย์] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [เทพ] ใช้แยกคำว่า ผีขุนน้ำ ออกจากคำว่า ผีเจ้านาย ซึ่งมีอรรถลักษณะ [วิญญาณ] เป็นต้น

อรรถลักษณะ [ลักษณะเฉพาะในการปรากฏ] สามารถแบ่งออกเป็น 11 ประเภท ได้แก่ [พร้อมสายฝน] [พร้อมเด็กแรกเกิด] [พร้อมร่างทรง] [พร้อมนกเค้าแมว] [พร้อมเสียงกะลา] [พร้อมดวงไฟเล็ก] [พร้อมดวงไฟใหญ่] [พร้อมลำไ้] [ตัวสูงปากเล็ก] [แสดงอาการเหมือนม้า] และ [แสดงอาการเหมือน

ลิง] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [พร้อมสายฝน] ใช้แยกคำว่า พระพิรุณ ออกจากคำว่า แม่ชื้อ ซึ่งมีอรรถลักษณะ [พร้อมเด็กแรกเกิด] เป็นต้น

มิติเรื่อง “เพศ” เป็นมิติทางความหมายที่ใช้จำแนกความแตกต่างในด้านรูปที่แสดงให้เห็นว่าเป็นชาย หญิง และเป็นทั้งชายหรือหญิง สามารถแบ่งออกเป็น 3 อรรถลักษณะ ได้แก่ [ชาย] [หญิง] และ [ชายหรือหญิง] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [ชาย] ใช้แยกคำว่า ฝิเสื้อบ้าน ออกจากคำว่า พระแม่โพสพ ซึ่งมีอรรถลักษณะ [หญิง] เป็นต้น

มิติเรื่อง “การแสดงออก” เป็นมิติทางความหมายที่ใช้จำแนกในด้านบทบาทหน้าที่จะต้องทำด้วยความรับผิดชอบ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 อรรถลักษณะ ได้แก่ [คุ้มครอง] [ให้โชคลาก] [พยากรณ์] และ [หลอกหลอน] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [คุ้มครอง] ใช้แยกคำว่า ฝิเรื่อน ออกจากคำว่า ฝินางกวก ซึ่งมีอรรถลักษณะ [ให้โชคลาก] เป็นต้น

มิติเรื่อง “แหล่งที่อยู่” เป็นมิติทางความหมายที่ใช้จำแนกในด้านที่พักพิง พักพิง หรืออาศัยของฝิ สามารถแบ่งออกเป็น 2 อรรถลักษณะ ได้แก่ [ในโลกมนุษย์] และ [ไม่ใช่โลกมนุษย์]

อรรถลักษณะ [ในโลกมนุษย์] สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ [ในสิ่งที่มนุษย์สร้าง] [ในร่างกายมนุษย์] และ [ในทรัพยากรธรรมชาติ] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [ในสิ่งที่มนุษย์สร้าง] ใช้แยกคำว่า ฝิเสื้อเมือง ออกจากคำว่า ฝิเจ้านาย ซึ่งมีอรรถลักษณะ [ในร่างกายมนุษย์] เป็นต้น

อรรถลักษณะ [ไม่ใช่โลกมนุษย์] สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ [อยู่บนสวรรค์] และ [อยู่ในนรก] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [อยู่บนสวรรค์] ใช้แยกคำว่า ฝิฟ้า ออกจากคำว่า ฝิเปรต ซึ่งมีอรรถลักษณะ [อยู่ในนรก]

มิติเรื่อง “ที่มาของการตาย” เป็นมิติทางความหมายที่ใช้จำแนกในด้านต้นเหตุที่ทำให้เป็นฝิ สามารถแบ่งออกเป็น 2 อรรถลักษณะ ได้แก่ [ตายตามอายุขัย] และ [ตายไม่ปกติ]

อรรถลักษณะ [ตายตามอายุขัย] สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ [เป็นต้นตระกูลหมู่บ้าน] [เป็นเจ้าของเมือง] [เป็นเจ้าของอาวาส] [เป็นบรรพบุรุษฝ่ายชาย] และ [เป็นบรรพบุรุษฝ่ายหญิง] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [เป็นต้นตระกูลหมู่บ้าน] ใช้แยกคำว่า ฝิเสื้อบ้าน ออกจากคำว่า ฝิเสื้อเมือง ซึ่งมีอรรถลักษณะ [เป็นเจ้าของเมือง] เป็นต้น

อรรถลักษณะ [ตายไม่ปกติ] สามารถแบ่งออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ [ตายในดง] [ตายบนเนินเขา] [ตายบนภูเขาสูง] [ตายในโป่งดิน] [ตายผิดธรรมชาติ] [ตายในแม่น้ำ] และ [ตายในห้วย] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [ตายในดง] ใช้แยกคำว่า ฝิดง ออกจากคำว่า ฝิดอน ซึ่งมีอรรถลักษณะ [ตายบนเนินเขา] เป็นต้น

มิติเรื่อง “สิ่งที่มนุษย์กระทำ” เป็นมิติทางความหมายที่ใช้จำแนกในด้านสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น จัดแจงขึ้น จากความเชื่อความศรัทธาอันทำให้เกิดผลในความเคารพยำเกรง สามารถแบ่งออกเป็น 2 อรรถลักษณะ ได้แก่ [ทำพิธีกรรม] และ [สร้างหอผี] ทั้งนี้มีติดังกล่าวเป็นมิติพิเศษซึ่งเกี่ยวข้องกับผีประเภทดีทั้งสิ้น อีกทั้งแต่ละชนิดอาจปรากฏได้ทั้งสองอรรถลักษณะ ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [ทำพิธีกรรม] ใช้แยกคำว่า ฝิฟ้า ออกจาก ฝิขุนน้ำ ซึ่งมีอรรถลักษณะ [ทำพิธีกรรม] และ [สร้างหอผี]

มิติเรื่อง “อาหาร” เป็นมิติทางความหมายที่ใช้จำแนกในด้านของกินที่มนุษย์นำมาบูชา เช่น ไห้ว แก้ว ฝี่ รวมไปถึงสิ่งที่ฝี่หากินเอง เพื่อเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงฝี่ สามารถแบ่งออกเป็น 2 อรรถลักษณะ ได้แก่ [มนุษย์จัดให้] และ [หากินเอง]

อรรถลักษณะ [มนุษย์จัดให้] สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ [กินเครื่องเซ่น] และ [กินน้ำจันทน์] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [กินเครื่องเซ่น] ใช้แยกคำว่า พระแม่คงคา ออกจากคำว่า ฝี่นางกวก ซึ่งมีอรรถลักษณะ [กินน้ำจันทน์] เป็นต้น

อรรถลักษณะ [หากินเอง] สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ [กินของดิบคาว] [กินหนอง] และ [กินเลือด] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [กินของดิบคาว] ใช้แยกคำว่า ฝี่โพง ออกจากคำว่า ฝี่เปรต ซึ่งมีอรรถลักษณะ [กินหนอง] เป็นต้น

1.2 ระบุอรรถลักษณะพร้อมนิยามความหมายของคำเรียกฝี่ในภาษาไทยถิ่นเหนือหลังจากที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายในมิติแห่งความแตกต่างของคำเรียกฝี่ในภาษาไทยถิ่นเหนือแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลดังกล่าวมาแสดงอรรถลักษณะพร้อมทั้งนิยามความหมายของคำเรียกฝี่ในภาษาไทยถิ่นเหนือ มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่1 อรรถลักษณะพร้อมนิยามความหมายของคำว่า “ฝี่ฟ้า”

อรรถลักษณะ	ฝี่ฟ้า
ประเภทดี	
เทพ	
ชาย	
คุ้มครอง	
อยู่บนสวรรค์	
ทำพิธีกรรม	
กินเครื่องเซ่น	

นิยามความหมาย

ฝี่ฟ้า เป็นฝี่ประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบเทพเจ้าซึ่งสถิตอยู่บนสวรรค์ ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลชาวบ้านบนโลกมนุษย์ให้อยู่เย็นเป็นสุข ในขณะเดียวกันมนุษย์ต้องประกอบพิธีกรรมบูชาบวงสรวงด้วยเครื่องเซ่นไหว้ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพยำเกรงต่อฝี่ฟ้า

ตัวอย่างที่2 อรรถลักษณะพร้อมนิยามความหมายของคำว่า “ผีขุนน้ำ”

อรรถลักษณะ	ผีขุนน้ำ
ประเภทดี	
เทพ	
ชาย	
คุ้มครอง	
อยู่ในต้นน้ำ	
ทำพิธีกรรม	
สร้างหอผี	
กินเครื่องเซ่น	

นิยามความหมาย

ผีขุนน้ำ เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบเทพเจ้าซึ่งสถิตอยู่บริเวณต้นน้ำ อันเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำแต่ละสาย ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลรักษาต้นน้ำ ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านต้องประกอบพิธีกรรมบูชาบวงสรวงและอัญเชิญผีขุนน้ำมาสถิตยังหอผีที่ชาวบ้านสร้างขึ้น และชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นไหว้มาถวายเพื่อเป็นการแสดงความเคารพยำเกรงต่อผีขุนน้ำ

ตัวอย่างที่ 3 อรรถลักษณะพร้อมนิยามความหมายของคำว่า “ผีม้าบ้อง”

อรรถลักษณะ	ผีม้าบ้อง
ประเภทร้าย	
เป็นมนุษย์	
แสดงอาการเหมือนม้า	
ชาย	
หลอกหลอน	
อยู่ในร่างกายมนุษย์	
กินของดิบคาว	

นิยามความหมาย

ผีม้าบ้อง เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเป็นมนุษย์พร้อมแสดงอาการเหมือนม้า ทั้งนี้ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีม้าบ้องจะสิงอยู่ในร่างกายของชายหนุ่มในหมู่บ้าน ชอบหลอกหลอนชาวบ้านให้เกิดความหวาดกลัว และในขณะที่หลอกหลอนผีม้าบ้องจะออกหาของดิบคาวกินเป็นอาหาร

จากการนำเสนอองค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ ด้วยการระบุอรรถลักษณะข้างต้น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลดังกล่าวมาสรุปด้วยการใช้ตารางแบบกล่อง เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือแต่ละคำที่เกิดจากองค์ประกอบทางความหมายที่แตกต่างกันและอรรถลักษณะที่ได้จากการวิเคราะห์ ดังแสดงในตารางที่๑

ตารางที่ 1 สรุปองค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกพืชในภาษาไทยถิ่นเหนือในตารางแบบกล่อง

มิติ	การกระทำ	การปรากฏ	เพศ	การแสดงออก	แหล่งที่อยู่	ที่มาของการตาย	สิ่งที่มนุษย์กระทำได้		อาหาร		
ชื่อ	ประเภทที่	[งพ]	[ชาย]	[ผู้ครอง]	[อยู่บนสวรรค์]		[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	ผีฟ้า	
					[อยู่ในต้นน้ำ]		[ทำพิธีกรรม]	[สร้างหอผี]	[กินเครื่องเซ่น]	ผีขุนน้ำ	
					[อยู่ในหมู่บ้าน]	[เป็นต้นตระกูลหมู่บ้าน]	[ทำพิธีกรรม]	[สร้างหอผี]	[กินเครื่องเซ่น]	ผีเสื้อบ้าน	
					[อยู่ในเมือง]	[เป็นเจ้าเมือง]	[ทำพิธีกรรม]	[สร้างหอผี]	[กินเครื่องเซ่น]	ผีเสื้อเมือง	
					[อยู่ในวัด]	[เป็นเจ้าอาวาส]	[ทำพิธีกรรม]	[สร้างหอผี]	[กินเครื่องเซ่น]	ผีเสื้อวัด	
					[อยู่ในทุ่งนา]		[ทำพิธีกรรม]	[สร้างหอผี]	[กินเครื่องเซ่น]	ผีเสื้อนา	
					[อยู่ในห้วย]		[ทำพิธีกรรม]	[สร้างหอผี]	[กินเครื่องเซ่น]	ผีเสื้อห้วย	
					[อยู่ในคอง]		[ทำพิธีกรรม]	[สร้างหอผี]	[กินเครื่องเซ่น]	ผีเสื้อคอง	
		[พร้อมสายฝน]	[ชาย]	[ผู้ครอง]	[อยู่บนท้องฟ้า]		[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	พระพิรุณ	
		[งพ]	[หญิง]	[ผู้ครอง]	[อยู่ในต้นข้าว]		[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	พระแม่โพสพ	
					[อยู่ในแม่น้ำ]		[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	พระแม่คงคา	
					[อยู่ในแผ่นดิน]		[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	พระแม่ธรณี	
					[อยู่ในร้านค้า]		[ทำพิธีกรรม]		[กินน้ำจันท]	ผีนางกริว	
		[พร้อมเด็กแรกเกิด]	[หญิง]	[ผู้ครอง]	[อยู่ในบ้าน]		[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	แม่ซื่อ	
		[พร้อมร่างทรง]	[ชาย]	[พยากรณ์]	[อยู่ในร่างกายมนุษย์]		[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	ผีเจ้านาย	
		[หญิง]	[ชายหรือหญิง]	[ผู้ครอง]	[พยากรณ์]	[อยู่ในกะลา]		[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	ผีกะหลัง
					[อยู่ในก้อนหิน]		[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	ผีก้อนเส้า	
					[อยู่ในสถานศึกษา]		[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	ผีครู	
					[อยู่ทุกบริเวณ]		[ทำพิธีกรรม]	[สร้างหอผี]	[กินเครื่องเซ่น]	ผีเจ้าที่	
					[อยู่ในเสาเอกบ้าน]	[เป็นบรรพบุรุษฝ่ายชาย]	[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	ผีปู่ย่า	
					[อยู่ในฝาย]		[ทำพิธีกรรม]	[สร้างหอผี]	[กินเครื่องเซ่น]	ผีฝาย	
					[อยู่ในไร่สวน]		[ทำพิธีกรรม]	[สร้างหอผี]	[กินเครื่องเซ่น]	ผีไร่	
					[อยู่ในทุ่งนา]		[ทำพิธีกรรม]	[สร้างหอผี]	[กินเครื่องเซ่น]	ผีนา	
				[หญิง]	[พยากรณ์]	[อยู่ในหม้อหนึ่งข้าว]		[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	ผียาหม้อหนึ่ง
	[อยู่ในปากกรัก]					[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	ผีปากกรัก		
	[อยู่ในบ้าน]				[เป็นบรรพบุรุษฝ่ายหญิง]	[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	ผีเรือน		
	[อยู่ในกระดังง์]					[ทำพิธีกรรม]		[กินเครื่องเซ่น]	ผีดัง		
	ประเภทที่	[งพ]	[ชายหรือหญิง]	[ผู้ครอง]	[ตัวสูงปากเล็ก]				[กินหนอง]	ผีเปรต	
					[อยู่ในคอง]	[ตายในคอง]				ผีคอง	
					[อยู่บนเนินเขา]	[ตายบนเนินเขา]				ผีดอน	
					[อยู่บนภูเขาสูง]	[ตายบนภูเขาสูง]				ผีตอย	
					[ตายในโปงดิน]	[ตายในโปงดิน]			[กินเลือด]	ผีโปง	
				[ผู้ครอง]	[ไร่ที่อยู่]	[ตายผิดธรรมชาติ]				ผีไร่ร้อน	
					[อยู่ในต้นไม้]					ผีนางไม้	
					[อยู่ในแม่น้ำ]	[ตายในแม่น้ำ]				ผีพราย	
					[อยู่ในห้วย]	[ตายในห้วย]				ผีเจือก	
		[เป็นผู้ช่วย]	[ชายหรือหญิง]	[ผู้ครอง]	[พร้อมนกเค้าแมว]				[กินของดิบคาว]	ผีกะ	
					[พร้อมเสียงกะลา]	[ชาย]	[หลอกหลอน]	[อยู่ในร่างกายมนุษย์]		[กินของดิบคาว]	ผีปากกะหลัง
					[พร้อมดวงไฟเล็ก]	[ชายหรือหญิง]	[หลอกหลอน]	[อยู่ในร่างกายมนุษย์]		[กินของดิบคาว]	ผีไฟ
					[พร้อมดวงไฟใหญ่]	[ชายหรือหญิง]	[หลอกหลอน]	[อยู่ในร่างกายมนุษย์]		[กินของดิบคาว]	ผีหัวไฟ
					[พร้อมลำไส้]	[หญิง]	[หลอกหลอน]	[อยู่ในร่างกายมนุษย์]		[กินของดิบคาว]	ผีสื่อ
					[แสดงอาการเหมือนน้ำ]	[ชาย]	[หลอกหลอน]	[อยู่ในร่างกายมนุษย์]		[กินของดิบคาว]	ผีน้ำบ้อง
					[แสดงอาการเหมือนลิง]	[ชายหรือหญิง]	[หลอกหลอน]	[อยู่ในร่างกายมนุษย์]		[กินของดิบคาว]	ผีซ้อย

2. วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ความเชื่อของสังคมไทยในภาคเหนือเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยในภาคเหนือมาตั้งแต่โบราณกาล เป็นความเชื่อที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพชน อันเป็นเป็นกลวิธีในการควบคุมผู้คนในสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข จากการศึกษาข้อมูลคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือทั้ง ๔๓ คำ พบว่า คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือจะกล่าวถึง การกระทำ การปรากฏ เพศ การแสดงออก แหล่งที่อยู่ ที่มาของการตาย สิ่งที่มีมนุษย์กระทำให้ และอาหาร เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำให้เห็นความแตกต่างของผีแต่ละประเภททั้งสิ้น ทั้งนี้ความเชื่อเรื่องผีมิใช่เป็นความลุ่มหลงงมงายที่ได้ผ่านการกลั่นกรอง หากศึกษาอย่างทอ่งแท้แล้วจะเข้าใจเหตุผลที่ซ่อนอยู่ในภายใต้การกระทำและข้อปฏิบัตินั้น

สำหรับการวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ในขั้นตอนการนิยามความหมายมาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผี มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความเชื่อเรื่องผีที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมทางสังคม

การควบคุมเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ เช่น การสั่งสอน อบรม หรือให้คนในสังคมปฏิบัติตามประเพณี เป็นต้น เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของชีวิตในกลุ่มสังคมเดียวกัน ทุกสังคมจำเป็นจะต้องมีการควบคุมทางสังคมเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามข้อค้ำของสังคม หากทุกคนปฏิบัติหน้าที่หรือบทบาทของตนตามสถานภาพแล้ว ความเป็นระเบียบในสังคมย่อมจะเกิดขึ้นได้ สังคมไทยในภาคเหนือก็เช่นเดียวกันที่มีการควบคุมทางสังคม เพื่อความเป็นระเบียบและความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังจะเห็นได้จาก การนับถือผีของคนไทยในภาคเหนือเชื่อว่า บุคคล สิ่งของ และสถานที่ที่ย่อมมีเจ้าของ การที่จะกระทำการใดไม่ว่าจะเป็นในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ควรจะอนุญาตจากเจ้าของเสียก่อน จึงมีคำพูดว่า “ล่วงที่ต่ำ ล้ำที่สูง” หมายถึง การกระทำโดยไม่มีเจตนาตั้งใจจะให้เป็นในรูปการนั้น โดยทั่วไปมักจะเรียกผู้ที่เป็นเจ้าของนี้ว่าผีเสื้อ (ผีเสื้อวัด ผีเสื้อเมือง) เป็นต้น การนับถือผีของคนไทยในภาคเหนือไม่ได้ชักจูงให้เชื่อในเรื่องงมงาย แต่เป็นความรู้ที่ทำให้คนไทยในภาคเหนือได้มีความอ่อนน้อมถ่อมตนและการรู้จักปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ

เมื่อความเชื่อเรื่องผีเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความกลัวที่อยู่ภายใต้จิตใจของมนุษย์ฉะนั้นการโน้มน้าวใจด้วยการอ้างถึงผีย่อมทำให้เกิดความสำเร็จ โดยไม่ต้องบังคับขึ้นใจให้กระทำตามคำกล่าวหรือคำสั่งสอนต่าง ๆ

ผีที่มีบทบาทในการควบคุมทางสังคมของคนไทยในภาคเหนือที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือทั้ง 43 คำ ส่วนใหญ่จะไม่กล่าวถึงการควบคุมทางสังคมโดยตรง หากต้องศึกษาอย่างทอ่งแท้แล้วจะเข้าใจเหตุผลที่ซ่อนอยู่ในภายใต้การกระทำและข้อปฏิบัติ นั้น จากการศึกษาจะพบว่าความเชื่อเรื่องผีที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมทางสังคม มีตัวอย่างดังนี้

(1) ผีเสื้อต้องเป็นผีประเภทดี ที่เป็นเทพเจ้าที่จุติจากสวรรค์มาดูแลคุ้มครองรักษาดงป่าไม้ ซึ่งจะอาศัยอยู่ตามดงป่าที่มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น ชาวบ้านเชื่อว่าในดงป่าจะมีผีเสื้อดงคุ้มครองอยู่ จึงสร้างหอผีเพื่อไม่ให้ผีเสื้อดงต้องร่ำร้อนไปอยู่ที่อื่น นอกจากนี้ทุกปีจะประกอบพิธีกรรม และถวายเครื่องเซ่นไหว้เพื่อเป็นการขอบคุณที่ให้ดงป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์

จากตัวอย่างที่ (1) แสดงให้เห็นว่า ดงป่าไม้เป็นเขตหวงห้าม เนื่องจากสังคมไทยในภาคเหนือเป็นสังคมที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ จึงเชื่อว่าดงป่าไม้ อันเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ ดังนั้นชาวบ้านจึงมีกฎเกณฑ์ที่จะรักษาดงป่าไม้อย่างเคร่งครัด คือ ห้ามชาวบ้านเข้าไปบุกรุกทำลายดงป่าไม้เด็ดขาด

(2) ผีพรายเป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเงามีลักษณะเป็นเพศหญิงซึ่งสิงอยู่ในแม่น้ำ ชอบหลอกหลอนชาวบ้านที่ลงไปเล่นแม่น้ำ ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความหวาดกลัว อีกทั้งชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีพรายเกิดจากการตายของหญิงสาวในหมู่บ้านที่จมน้ำตาย

จากตัวอย่างที่ (2) แสดงให้เห็นว่า เป็นการสร้างกุศโลบายเป็นอุบายหรือกลวิธีอันแยบยล เพื่อชี้ให้เห็นกับสิ่งที่เกิดขึ้น อีกทั้งเป็นอุบายที่ป้องกันไม่ให้เกิดอุบัติเหตุหรืออันตรายกับบุคคลอันเป็นที่รักด้วยความห่วงใย เนื่องจากบริเวณดังกล่าวอาจเป็นแอ่งน้ำลึกหรืออาจมีสัตว์น้ำมาทำร้ายคนที่กำลังเล่นน้ำในบริเวณดังกล่าวจึงสร้างกุศโลบายดังกล่าวขึ้นมาเพื่อควบคุมพฤติกรรม

2.2 ความเชื่อเรื่องผีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

เมื่อสังคมไทยในภาคเหนือรับพุทธศาสนาเข้ามา จึงมีความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ดังที่ศรีศักร วัลลิโภดม (2551) กล่าวว่า ศาสนาพุทธได้สั่งสอนเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และให้ทำความดี เพื่อเป็นผลบุญส่งต่อไปถึงชาติหน้า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเต๋อเนน คำดี (2541) กล่าวว่า พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดหรือสังสารวัฏ อันเป็นหลักพื้นฐานของศีลธรรม โดยสอนให้เชื่อมั่นในการกระทำว่าทุกการกระทำย่อมมีผลตามมา ทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ทำอย่างไรย่อมได้รับผลอย่างนั้น

นอกจากนี้สังคมไทยในภาคเหนือยังมีความเชื่อเรื่องผีอยู่เช่นกัน จึงเกิดการผสมผสานความเชื่อเรื่องศาสนากับความเชื่อเรื่องผีเข้าด้วยกัน ดังที่ตลาดชาย รมิตานนท์ (2527) กล่าวว่า สังคมไทยที่คนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนานั้น ยังสามารถจำแนกลักษณะพิเศษเฉพาะพุทธศาสนาแบบไทย หรือพุทธศาสนาแบบชาวบ้านได้ดังนี้ คือ พุทธศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ยึดถือปฏิบัติกันอยู่จริงในหมู่พุทธศาสนิกชนในสังคมมีอยู่สองประเภทหรือสองระดับ ระดับแรก คือ พุทธศาสนาเถรวาทแบบปรีชา ซึ่งมักพูดถึงว่าเป็นแก่นหลักของพุทธศาสนา หรือบางท่านก็กล่าวว่าเป็นวิทยาศาสตร์ที่ไม่ขัดกับวิทยาศาสตร์หรือเหนือกว่า นั่นคือ ศักดิ์ธรรม แต่ยังมีพุทธศาสนาอีกระดับหรืออีกแบบหนึ่งที่มักจะพัวพันอยู่กับอิทธิทธิปาฏิหาริย์ อำนาจเหนือธรรมชาติ เวทมนตร์คาถา บาป-บุญ นรก-สวรรค์ ฯลฯ พุทธศาสนาแบบนี้มีความสำคัญตรงที่เป็นพุทธศาสนาที่ “ชาวบ้าน” คือ คนไทยจำนวนมากเชื่อถือปฏิบัติอยู่และน่าจะมีการนับถืออยู่มาก ซึ่งพุทธศาสนาแบบนี้เรียกกันว่า “พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน” สำหรับพุทธศาสนาที่จัดว่าเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้านได้นั้น จะต้องมียุคสมัยดังนี้ กล่าวคือ แง่คิดหรือการอบรมที่ให้ศาสนิกชนจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับทางโลก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ต้องยอมรับว่า การดำรงอยู่หรือการพยายามดำรงอยู่ซึ่งชีวิตมนุษย์ต้องมีการดิ้นรนแสวงหาใส่ปากใส่ท้อง จะต้องเกิดปัญหาต่าง ๆ นานาทั้งกับตนเองและผู้อื่น และต้องยอมรับว่าสิ่งเหล่านั้นมีอยู่จริงไม่ใช่ภาพลวงและมนุษย์จะต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันไม่มากนักน้อยอย่างหลีกเลี่ยง

ไม่ได้ ดังนั้นพุทธศาสนาแบบชาวบ้านเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา และความเชื่อในเรื่องผีสารเทวดาจนเป็นระบบเดียวกัน ระบบความเชื่อเช่นนี้ดำรงอยู่ในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

จากข้อมูลคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือพบว่า ความเชื่อเรื่องผีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา มีตัวอย่างดังนี้

(3) ผีเสื้อเมืองเป็นผีประเภทดี ประจำอยู่ในเมือง มีหน้าที่คอยดูแลคุ้มครองชาวบ้านทั้งในเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขและอำนวยความสะดวกในการทำมาหากินสะดวกสบาย ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีเสื้อเมืองเกิดจากการตายของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ดังกล่าวดำรงความดีไว้มากกลายเป็นเทพเจ้ามาปกครอง หากชาวบ้านจะไปไหนมาไหนก็จะมาขอพรจากผีเสื้อเมือง อีกทั้งชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเสื้อเมืองประจำปี และตั้งห่อผีเพื่อจะได้ให้สถิตอยู่ในเมืองเชียงใหม่

(4) ผีเปรตเป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเงาที่มาพร้อมลักษณะตัวสูงปากเล็กซึ่ง ชาวบ้านเชื่อว่าผีเปรตเกิดจากลูกหลานได้กระทำความบาปต่อผู้มีพระคุณจึงต้องไปอาศัยอยู่ในนรก ทั้งนี้อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ ชอบหลอกหลอนชาวบ้านให้เกิดความหวาดกลัว และในขณะที่หลอกหลอนนั้นผีเปรตก็จะหาน้ำหนองกินเป็นอาหาร เพราะไม่มีใครทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้

จากตัวอย่างที่ (3)–(4) แสดงให้เห็นว่าความเชื่อในเรื่องบุญกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดของคนไทยในภาคเหนือได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นหลักฐานความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ดังตัวอย่างที่ (3) เมื่อมนุษย์เสียชีวิตไปแล้ว หากมีบุญกุศลที่ทำความดีไว้มาก ก็จะได้เกิดเป็นเทพเจ้าอยู่บนสวรรค์มีความสุขสบาย ตัวอย่างที่ (4) เมื่อมนุษย์เสียชีวิตไปแล้ว หากทำบาปไว้มากก็ต้องตกนรกไปทนทุกข์ทรมาน

2.3 ความเชื่อเรื่องผีที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (2530) กล่าวว่า ก่อนสมัยพุทธกาลประชาชนในดินแดนไทยมีความเชื่อตามแบบวิญญานนิยม ทำพิธีบวงสรวงกราบไหว้วิญญานที่เชื่อว่ามีอยู่จริง เพื่อขอความอารักขาและความสามัคคีมีชัยในกิจกรรมที่ตนทำอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกึ่งแก้ว อรรถาการ (2534) กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนไทยในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจเมื่อประกอบพิธีกรรมใดไปแล้ว ผู้ประกอบพิธีกรรมใดไปแล้ว ผู้ประกอบพิธีกรรมนั้นย่อมมีความสุขสบายใจ และมีความหวังในชีวิตเพราะเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวังไว้ จากข้อมูลคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ ความเชื่อเรื่องผีที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

(5) ผีปู่ย่าเป็นวิญญานที่ดีของบรรพบุรุษฝ่ายชายที่ล่วงลับไปแล้วสถิตอยู่ในเสาเอกบ้านเรือนของลูกหลาน คอยคุ้มครองดูแลและช่วยเหลือลูกหลาน รวมไปถึงมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัว อีกทั้งยังต้องมีการบูชาบวงสรวงเซ่นไหว้เพื่อไม่ให้ผีปู่ย่าเกิดความโกรธและลงโทษ นอกจากนี้ยังเชื่ออีกว่าผีปู่ย่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษฝ่ายชาย

จากตัวอย่างที่ (5) แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมดังกล่าวมุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ซึ่งส่งผลให้พิธีกรรมดังกล่าวแสดงถึงความกตัญญูต่องานที่ต่อผู้ที่เราที่ล่วงลับไปแล้ว อีกทั้งยังเป็นการแสดงความเคารพและขอบคุณที่ผีปู่ย่าคุ้มครองดูแลลูกหลานภายในครอบครัวให้มีความสุขและปลอดภัย

(6) ผีเสื้อห้วยเป็นผีประเภทดี เป็นเทพเจ้าที่จุติจากสวรรค์มาคุ้มครองดูแลรักษาลำห้วย อีกทั้งจะอาศัยอยู่ตามลำห้วยในป่า ซึ่งชาวบ้านจะสร้างหอผีไว้บริเวณลำห้วย เพื่อจะได้ไม่ให้ผีเสื้อห้วยเร่ร่อนไปอยู่ที่อื่น นอกจากนี้ชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมประจำปีตามโอกาสอันเหมาะสม อีกทั้งยังจะนำเครื่องเซ่นมาถวายเพื่อเป็นการขอบคุณที่ประทานน้ำมาให้ใช้เพื่อในการเกษตร

จากตัวอย่างที่ (6) แสดงให้เห็นว่า เป็นพิธีกรรมที่มุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับทรัพยากรธรรมชาติ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวจึงเป็นการสร้างความเคารพยำเกรงต่อทรัพยากรธรรมชาติ สร้างความสามัคคี ทำให้เกิดความร่วมมือกันของชาวบ้านในการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นแหล่งทำกินของคนในท้องถิ่นไม่ให้ผู้ใดมารุกราน ทั้งนี้พิธีกรรมจึงเป็นการแสดงความเคารพและตอบแทนที่ผีได้ให้ความอุดมสมบูรณ์ต่อทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

อภิปรายผล

จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจ 3 ประการต่อไปนี้

ประการแรก คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือที่แสดงความสัมพันธ์กับเพศพบว่า ผีที่เป็นเพศหญิงจะมีความสำคัญในการพิทักษ์รักษาความปลอดภัยของคนในครอบครัวและเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของคนท้องถิ่นส่วนใหญ่ อีกทั้งผีที่เป็นเพศหญิงจะมีการแสดงออกถึงความสวยงามและอ่อนแอ นอกจากนี้ยังจะปรากฏคำว่า “แม่” หรือ “นาง” ที่แสดงความเป็นหญิงอย่างชัดเจน เช่น พระแม่โพสพ ผีนางกวัก และผีปากวัก เป็นต้น สำหรับผีที่ปรากฏตนเป็นเพศชายส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการปกครองซึ่งเป็นหน้าที่ประจำของเพศชายและนอกจากนี้ผีที่เป็นเพศชายจะแสดงออกถึงการใช้อำนาจที่แสดงความแข็งแกร่งของเพศชายอยู่เสมอ เช่น ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเจ้านาย ดังนั้นเรื่องเพศจึงเป็นการตอกย้ำความคิดของสังคมไทยในภาคเหนือว่า ผีที่ปรากฏตนเป็นเพศหญิงจะเป็นนักปฏิบัติ ส่วนผีที่ปรากฏตนเป็นเพศชายจะเป็นนักปกครอง

ประการที่สอง คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือแสดงความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของภาคเหนือมีผลต่อความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นดังจะเห็นได้จากพื้นที่ส่วนใหญ่ทางภาคเหนือประกอบด้วยทิวเขาสูงสลับซับซ้อนและโอบล้อมเป็นแนวยาวรอบเมือง ซึ่งทิวเขาเหล่านี้ปกคลุมด้วยพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำแต่ละสายต่าง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยในภาคเหนือให้ความสำคัญสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว จึงมีคำเรียกผีที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก เช่น ผีขุนน้ำ ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อดง ผีดอน ผีดอย และผีโป่ง เป็นต้น ดังนั้นชาวบ้านจึงมีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

ประการสุดท้าย ความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ แม้ว่าจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงหรือไม่ก็ตาม แต่สะท้อนจุดประสงค์ที่แน่ชัดว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ในการรักษาสภาพทางจิตใจด้วยการปฏิบัติพิธีกรรมที่สอดคล้องกับสาเหตุที่พึงประสงค์ ทั้งนี้จึงใช้ความเชื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นใจ เลื่อมใส ศรัทธา ดังนั้นการสร้างความเชื่อต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กิ่งแก้ว อุตถการ. ไทยคดีศึกษา: อารยธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2534.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. ผีเจ้านาย. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2527.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. “ความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทย”. ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ. 325-349. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2530.
- เดือน คำดี. ศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541.
- ประคอง นิมนานเหมินท์. มองภาษา มองภาษาถิ่นและมองภาษาไทยวรรณคดีท้องถิ่น. เชียงใหม่: แม่คำผาง, 2547.
- ประเสริฐ ญ นคร, ผู้ปริวรรต. มังรายศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: เลียงเลียงเชียงใหม่เจริญ, 2514.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 1-15. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, 2542.
- ยุพิน เข้มมุกด์, บรรณาธิการ. พจนานุกรมภาษาล้านนา. เชียงใหม่: สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.
- รังสรรค์ จันต๊ะ. “เค้านบ้าน เค้านผี เค้านบ้าน เลื้อเมือง: ระบบครอบครัวและการจัดองค์กรชุมชนในเขตเศรษฐกิจภาคเหนือตอนบน”. วารสารเมืองโบราณ ฉบับที่ 33 (2551): 32-45.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และวลัยลักษณ์ ทรงศิริ. นครแพร่จากอดีตมาสู่ปัจจุบัน ภูมิโนเวศวัฒนธรรม ระบบความเชื่อ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2551.
- อนุমানราชธน, พระยา. วัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ ของไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506.
- อุดม รุ่งเรืองศรี, ผู้รวบรวม. พจนานุกรมล้านนา-ไทย: ฉบับแม่ฟ้าหลวง. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2547.

สัมภาษณ์

- คำเฟื้อ จันทรอัน. สัมภาษณ์. 3 สิงหาคม 2553.
- คำโพง คำลาพิช. สัมภาษณ์. 30 กรกฎาคม 2553.
- จันทรฟอง จันทรต๊ะ. สัมภาษณ์. 1 สิงหาคม 2553.
- ดี คำโพธิ์. สัมภาษณ์. 1 สิงหาคม 2553.
- นิติพัฒน์ ปักซี่. สัมภาษณ์. 30 กรกฎาคม 2553.
- ผล คะปุคำ. สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2553.
- พูนศรี ป้อมทองคำ. สัมภาษณ์. 3 สิงหาคม 2553.
- มณี แก้วมณี. สัมภาษณ์. 29 กรกฎาคม 2553.
- มูล คำโพธิ์. สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2553.
- ยอดเรื่อน คำโพธิ์. สัมภาษณ์. 1 สิงหาคม 2553.

วรรณา คำโพธิ์. สัมภาษณ์. 31 กรกฎาคม 2553.

ศิริพร ณ เชียงใหม่. สัมภาษณ์. 1 สิงหาคม 2553.

สว่าง กันธิยะ. สัมภาษณ์. 29 กรกฎาคม 2553.

สายบัว คุณยศยิ่ง. สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2553.

โสพนัน จำปี. สัมภาษณ์. 3 สิงหาคม 2553.